

ŠUMADIJSKO-VOJVOĐANSKI DIJALEKT

RASPROSTRANJENOST

Šumadijsko-vojvođanski dijalekt zauzima dvije prostrane oblasti sjeverne Srbije, Šumadiju na jugu do Kraljeva i Vojvodinu. Tu su uključeni i Mačva i Pocerina na jugu i sjeverozapadni dio rumunskog Banata te predjeli u Mađarskoj oko Budimpešte (osim sela Čobanca čiji je govor kosovsko-resavskog tipa), zatim krajnji istok Slavonije između Osijeka i Vinkovaca. To je srpski dijalekt koji su prihvatili i hrvatski naseljenici u vojvođanskom Banatu i u istočnom i centralnom Sremu, koji su ranije govorili ikavicom slavonskog tipa.

Šumadijsko-vojvođanski dijalekt je na samom sjeveru (u Bačkoj i zapadnom Sremu) u kontaktu sa mlađim ikavskim («bunjevačkim») govorima, na zapadu sa staroštokavskim ikavskim govorima slavonskog dijalekta i novoštokavskim ijekavskim govorima istočnohercegovačko-krajiškog dijalekta, a na jugu i istoku sa staroštokavskim kosovsko-resavkim govorima. U Vojvodini postoje i oaze s ijekavskim govorima i staroštokavskim ekavskim, koji su donijeli kolonisti poslije Prvog svjetskog rata, a naročito poslije Drugog svjetskog rata. Njihov broj je danas znatno uvećan masovnim doseljnjem hrvatskih Srba nakon sloma tzv. Republike Srpske Krajine i njihovog egzodusa (1995) i raseljenih s Kosova i Metohije. Osim toga, neka mjesta su naseljena krajem XIX vijeka pridošlicama iz jugoistočne Srbije ili iz dinarskih oblasti (v. niže).

Zapadna granica šumadijsko-vojvođanskog dijalekta ide Dunavom do Vukovara. Odatle preko Jamene siječe zapadni Srem i izlazi na rijeku Savu kojom se kreće do ušća Drine u nju. Zatim se Drinom spušta na jug do Loznice. Od Loznice granica skreće prema jugoistoku, sijekuci zapadnu Srbiju obroncima Rudnika i Valjevskim planinama i izbija nadomak Kraljeva. Tu u naglom luku zaokreće na sjever prema Kragujevcu i Arandelovcu sve do Obrenovca i rijeke Save, čijim tokom i Dunavom, s manjim izuzecima,

kreće prema istoku. Negdje u blizini Pančeva upućuje se u pravcu sjeveroistok i sijekuci južni Banat zapadno od Alibunara i Vršca izbija na rumunsku granicu (v. niže).

Govorni prostor šumadijsko-vojvođanskog dijalekta na jugu od rijeke Save duboko se usjekao između starijih ekavskih i mlađih ijekavskih srpskih govora. On ima *kruškast* oblik koji se stalno zadebljava i širi na račun zapadnih ijekavskih govora. Cio prostor od rijeke Drine vijekovima je izložen ekavizaciji. I na samom sjeveru, od Sombora do Subotice i mađarske granice, ikavci su pod snažnim uticajem govora ovog dijalekta i srpskog književnog jezika. Moguće je da će vremenom i jedna i druga oblast doživjeti sudbinu istočnog i centralnog Srema, tj. potpuno prihvatanje ekavice šumadijsko-vojvođanskog dijalekta.

GLAVNE OSOBINE

FONOLOGIJA

Vokalizam

Inherentni vokalski sistem je novoštokavski.

U šumadijskim govorima vokali imaju standardnu artikulaciju, a u vojvodanskim postoje znatnije varijacije u njihovom izgovoru. Tako su izrazite razlike u vokalskoj boji između dugih i kratkih srednjih vokala /e/ i /o/, na jednoj strani, i vokala /a/, na drugoj. U Banatu su kratki /e/ i /o/ po pravilu upadljivo *otvoreni* od dugih /e/ i /o/, a dugi /e/ i /o/ su mnogo *zatvoreni* od normalne vrijednosti kratkih /e/ i /o/. Nasuprot tome, u kikindskoj zoni /e/ i /o/ se pod kratkouzlaznim akcentom zatvaraju. Artikulacija vokala /a/ je na cijeloj banatsko-pomoriškoj teritoriji pomjerena nešto unazad. U Bačkoj je upadan otvoreni izgovor kratkih vokala /e/ i /o/, dok su oni zatvoreni ispred sloga sa visokim vokalom (npr. *žèni*, *òcu*) ili kad je /ð/ u vezi sa labijalnim i velarnim suglasnicima (npr. *mòmak*). Dugo /e/ je tu zatvoreno. U Sremu vokali /e/ i /o/ mogu biti i otvoreni i zatvoreni, a vokal /a/ je zatvoren. Takvo /a/ prisutno je i susjednom mačvanskom govoru u vezi sa usnenim konsonantima i sonantima. Bački govori znaju i za izrazitiju diftongizaciju vokala, osobito srednjih /e/ i /o/ (*d'ète*, *m^uòram*), a kikindska zona i za labilizaciju dugoga /è/ (*šè^ust*, *bè^olo*).

U šumadijsko-vojvodanskom dijalektu osnovni refleks jata je ekavski. U mnogim pozicijama javljaju se ikavizmi, osobito u Šumadiji, a u rudničkom poddijalektu i zapadnim govornim zonama mačvansko-pocerskog poddijalekta znatni su i tragovi ijekavizama. U većem dijelu Kolubarskog sliva postoje govori s očuvanim jatom u osnovi riječi čija je fonetska vrijednost zatvoreno /e/ (v. niže).

I-refleksi uslovljeni su glasovnim i morfološkim činiocima, koji su ponekad i udruženi. Oni se pojavljuju: a) u komparativnom nastavku *-i(j)i* (*slàbiji*), b) u negiranom prezentu *nisam*, *nisi*, *nije*, c)

u prilozima *dì*, *nìgdi* i sl., d) u DLjd. imenica *a*-deklinacije (*žèni*, e) u DLjd. ličnih zamjenica (*mèni*, *tèbi*), f) u zamjeničko-pridjevskoj promjeni (*òvìm* / *òvim*, *mòjìm* / *mòjim*, *tìm*, *nàši[h]*, *dòbrìma* / *dòbrima*), g) u infinitivnoj osnovi glagola tipa *vidèti* (*vìditi*, *živiti* i sl.). Tu je, uz to, cio niz ikavizama, kao *nìki*, *nìkolko*, *grìzdo*, *grìjòta*, *sikira*, *izrikom*, *tópìo* itd., u Šumadiji i *pòsìjàn*, *bìjadosè*, *bìlèži*, *nèdìla*, *dvi*, *dica*, *ditići*, *òvdi*, *sìno*, *srìća*, *trìšña* te *grìjati*, *sìjati*, *smìjati* (*se*), *vìjati* itd. Često i prefiks *prè-* daje *pri-* (*prìd*, *prìko* i sl.). U južnim, istočnim i sjeveroistočnim predjelima dijalekta pojavljuju se i ekavske forme kao *dodèjati*, *mène*, *tèbe*, *prèd*, *prèko*, *prèvāti* i itd., te *sèje*, *grèjati* i sl.

Od ijekavizama rašireni su vokativ *diéte* i oblici kao *kàdgod*, *štògod* i sl. (ovi posljednji ne svugdje, u Šajkaškoj je npr. *štògod*), a u jugozapadnoj zoni šumadijskih govora (osobito u Mačvi, Gruži i Azbukovici) postoji znatan sloj raznih ijekavizama kao *dè*, *nìde*, *prije*, *svìet*, *ucvièlio*, *špàlijer*, u *gnézdetu*, *dèver*, *dèd*, *čèrati*, *videla*, *mèded*, *pòtlè* itd. U tamniškoj i dijelom u kikindskoj zoni zabilježeno je i *následstvo*. Na širokom prostoru prisutno je i crkvenoslovensko *vjèruju*.

Česte su zamjene vokala i sinkope. Snažne su i redukcije vokala (npr. u vojvodanskim govorima i u titulama: *gospon òficiru*, *pril' Živko*, *ča Ándra*). Vokalske grupe *ao*, *eo* i *uo* daju /o/: *dòšo*, *vòlo*, *dòvo*, *brìno*, *čũčno* (osim pod akcentom: *čũo*) itd.

Prisutni su i elementi crkvenoslovenskog vokalizma (*roždèstvo*, *vòzduh*, *vòskres* / *vàskrese*).

Konsonantizam

Konsonantki sistem dijalekta uglavnom je skraćen za dva strujna glasa (/h/ koje je u većini govora izgubljeno i /f/ koje je većinom supstituisano glasom /v/).

U vojvodanskim govorima izrazite su varijacije u izgovoru konosnanata /š/, /ž/, /č/, /ž/. Tipične su njihove varijante: «tvrda» na jednoj i «meka» na drugoj strani. U prvom slučaju oni se odlikuju jačim šumom, karakterističnim dugim rezonatorom između

donje površine jezika i donjih zuba, osobito /š/ i /ž/, čija akustika sličí nekim drugim, otvorenijim frikativnim konsonantima (npr. /f/ i /h/). U drugom slučaju riječ je o njihovoj umekšanoj artikulaciji široke površine jezika na prednjem nepcu.

U nekim govorima dolazi do umekšavanja i krajnjih *-k* i *-g*, sonanta // ispred vokala /i/ (*malí, poľica*) i do smanjenja frikacije /č/ i /đ/. Značajna je i pojava okazionalnog tvrdog //.

Uglavnom su očuvane konsonatske grupe *pt-*, *pč-*.

Karakteristične su forme *Kristos, Mázár, vèžba, ðma* (< odmah), *svínče, nãmastir, Vlãina, cuncukrèt, cìgurno* itd.

Prozodija

Šumadijsko-vojvođanski dijalekt ima novoštokavsku akcentuaciju sličnu onoj u istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu. Glavne razlike između njih sastoje se u tome što u ovom dijalektu, u osnovi, svaki akcent, i silazni i uzlazni, može stajati na svakom mjestu u riječi (npr. *jedvã, štã, viš*), što je prenošenje akcenta na proklitiku nedosljedno provedeno i što u mnogim govorima dolazi do skraćivanja postakcenatskih dužina.

Ograničenja u prenošenju akcenta na proklitiku daleko su manja na zapadu govorne teritorije, osobito u srbijanskom dijelu od rijeke Ljiga i donjeg toka Kolubare i u zapadnoj Bačkoj. Tamo je naime snažan uticaj istočnohercegovačkih govora. Na istoku ima dosta slučajeva s neprenesenim akcentom (*jedvã, sasvím, otkãd, prevarãnt, zemlorãdник, Srbijãnaca, ponèko* i sl.) i mnogo više skraćivanja postakcenatskih dužina. Na jugozapadu (npr. u Gruži) postakcenatske dužine su dobro očuvane (*kũcê, vèrôm* itd.).

No i središnje govorne zone znaju za neakcentovane dužine, što često zavisi od kvaliteta i kvantiteta akcenta te blizine kraja riječi. U pravilu dužine se lakše gube poslije silaznih nego poslije uzlaznih akcenata, kao i one u otvorenom krajnjem slogu. Osobito nestaju poslije dugih akcenata (na prostoru gdje je dijalekt najtipičniji mogu se još čuti u primjerima *sãnkãne, pèglãne, pričãne, rúgãne*).

Na drugoj strani pojavljuju se, fakultativno i arealno određene, dužine kojih nema u standardnoj prozodiji kao u prisvojnim pridjevima na *-ov* i *-in* (*òcòv, snàjin*), u zamjeničkim padežnim nastavcima (*tèbè*), u nastavku *-ama* (*knìgãma, vrãcarãma*) te u raznim drugim pozicijama (npr. *tèòci, stèòna* [Kač], *zãseòka, ràdòsti, pòdnè* [Kolubara], *pròsiòc* [Gruža], *jédãn* [Šajkaška, Mačva, Pocerina], *idũci, pũstite* [Banat, Šajkaška] itd.). U sjevernim i zapadnim govorima dolazi i do fakultativnog duženja pred enklitikom (*kòni su bili, čerez tèbè su* [Bačka], *drùgè su mũke, kòsilò se* [Banat, Šajkaška]).

Pored standardnih akcenata, rašireni su i akcenti tipa *brãdama, rùkama, klùpama, kòrpama, svècama* itd. (npr. u Gruži, Pocerini, Sremu, Bačkoj i drugdje).

MORFOLOGIJA

Dvije krupne morfološke osobine karakterišu ovaj dijalekt:

- nedosljedna novoštokavska deklinacija i
- iščezavanje imperfekta kao žive kategorije.

U deklinaciji se pored novoštokavskih oblika pojavljuju i stariji nastavci u ILmn. imenica m. i sr. roda (*s kòni, z Bũgari, pò seli, čokòti, vñse pũti, u Gospòdĩnci, ù Kãrlovci*), u Lmn. imenica ž. r. (*ù novina, pò knìga*) te mnoštvo dualskih formi u Gmn., osobito u Šumadiji (*gòstiju, nõktiju, prstiju / prstiju, òčiju, zúbiju, ùšiju, kòstiju, kokòšiju, kòstiju, jagãniju, nãc[v]iju, nõžiju, nõciju, nitiju, praciju, slũgu, rũku, nõgu / nõgiju* [u vojvođanskim govorima *rũku, nõgu*, u centralnoj Šumadiji, Gruži i Azbukovici i *nõgũva, rũkũva, slũgũva*], *čèriju, plèćiju* itd.).

Od drugih specifičnosti imeničke deklinacije izdvajaju se: a) prodor tvrdih osnova u primjerima kao *mũzom, klũcom, nõžom*, b) nastavak *-om* u imenica *i*-deklinacije (*čãdom, mãšcom, rècom, bõlèšcom, pãmeçom*), c) prelazak zbirnih imenica u množinsku promjenu (Nmn. *jũnãdi* [Gmn. *junãdi*], *ũnuçãdi*, Amn. *jũnãde, ùnuçãde*), d) uglavnom izostanak altenacije *k ~ c* (*vòjski, slũgi, na ðkuki, pò cèloy fãbriki*), e) ekspanzivan nastavak *-i* u Gmn. (*dèset*

pári, mǎlo grádi, vīše púti, pět vǎtri, đsam dáni, stô pedèset nùmeri, pět burádi, mlđgo álatki, nêma tû šérpi, lđkvi, vǎški itd.), f) široka upotreba imenaca *lěbac* i *lũkac*, g) imenice na *-an* su bez infiksa *-in-* (*čòban, ùkućǎn, Banácǎn, Cìgan*) dr.

Uz to, u vojvodanskim govorima imena na *-oje* prešla su u *a*-deklinaciju (*Blǎgoja, Rǎdoja, Tanàsi ja*), a imenice sa značenjem mladunčadi životinja (*gũšćići, mǎćići, prǎsici*) u Dmn. dobijaju nastavak *-ama* (*gũšćićǎma, pĩlicǎma, prǎsicǎma*). U Banatu je zabilježen Gmn. kao *ũ gosti* (u Bačkoj Amn. *ũ gosti*), *malo kurjáci, Běgali su od Mažári*, a u tamiškoj govornoj zoni i u Pomorišju Amn. im. m. roda kao *sǎnduce, ũjǎce, bolesnice, jǎstuce* itd.

U zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji većina govora ovog dijalekta ima nastavak *-im* u DLjd. m. i sr. r. (*drũgim čòveku, pòdǎj tĩm siròmu, o nêgòvim dēdu, na Bēlim mòru, nǎšim sínu* itd.). U istočnom Banatu pojavljuju se i ILmn. na *-i* (*sa běli cvětovi, na blǎgi dñi*), a u Bačkoj u Lmn. (*nǎ naši svēćari, ũ naši svatòvi*)

U ovom dijalektu je uglavnom sačuvan odnos kao *zelena lůka, běla brǎšna, jémo žůta pasůla* itd., a veoma su rasprostanjene i posesivne konstrukcije tipa *Nikole Vělina dēde, Milana Crnǎnska, Dũšana Ignátova, do ũskršńa pòsta, iz Nòva Sǎda* itd.

Većinom se govori *nēn, nòzi (nòjzi / nójzi), òtĩm, od òto dđbo, jēdno dđ drugo*.

Rašireni su multiplikativni brojevi na *-red* (*jedǎred, dvǎred, tríred*) te partikule tipa *menékara, vamókar, tamókar, menika, sebíka, s ríimera, ódekara, odonómǎd, kandak, ondak, polak, danaske, daklem* [Šajkaška] i sl.

Od glagolskih formi karakteristični su infinitivi na *-ti* i *-ći* i prezenti u 3. licu mn. na *-du* i *-u* (*bežidu, vđlědu, mrědu, vršidu, čekǎdu, mórǎdu, ukrádedu, bómbardujědu, túčedu se, zápěvu, preživu, slĩšu* itd.). U Bačkoj i Sremu su, uz to, i *ũmu, nē smu, dòspu, razũmu, ũspu*. Rasprostranjene su prezentske forme kao *jēm, pójēm, jējte, nē jēši glédĩm*.

Aorist je u govorima južno od Save i Dunava živa kategorija, dok je u vojvodanskim u suženoj upotrebi (2. lice množine je gotovo izgubljeno, umjesto njega obično su oblici 3. lica, u mnogim mjestima se javljaju umjesto 1. lica oblici 3. lica u množini, npr. *mĩ*

òdoše). Pluskvamperfek je sasvim rijedak. Isto tako i prilog vremena sadašnjeg. Potencijal II je živa kategorija (*mĩ bi bili ũstali* [Banat]).

SINTAKSA

Karakteristične su konstrukcije sa *kod* umjesto *k[a]* (*ide kòd doktora, idědu kod nēnog óca, dovědē Lepòsavu kòd mene* [Mačva]). Za preciznije određivanje mjesta (u prostoru ili vremenu) stoje udvojeni prijedlozi u akuzativu (*nē đĩramo do na Bòžić, Nĩsu im dǎli da se zaũstave svě do na Kajmakčǎlǎn* [Kolubara]).

Živa je upotreba prijedloga *u* sa genitivom (*u Tòše, u Milđvice*).

Raširena je pojava nerazlikovanja padeža mjesta od padeža cilja kretanja, osobito na jugu i istoku teritorije. Tako su uopštene akuzativne konstrukcije umjesto lokativnih uz prijedloge *na* i *u* (*tǎmo nǎ pūt, mléko méte u svòju ávliju*).

U šumadijskim govorima, Bačkoj i Šajkaškoj čest je ablativni genitiv s prijedlogom *od* (*bò jĩ se od grómǎ*).

U vojvodanskim govorima veza prijedloga *na* u akuzativu upotrebljava se umjesto istog padeža bez prijedloga uz glagole *mřzeti / mřziti* i *sětiti se* (*Šta mřzu na nēga?, da se sėti na nēga*). U Mačvi, Banatu i Šajkaškoj upotrebljavaju se i neki drugi glagoli sa *se* (*stò jĩ se lěpo sa mēnóm, vērũ j se, kǎko se Dragũtin žĩvi, kat se pričǎmo* i dr.).

Rasprostranjen je adnominalni posesivni dativ (*brǎt mi, kao mǎjka mu*).

Instrumental oruđa obično je s prijedlogom (*òn je đro s òtĩm, kđpa s mótĩkom*).

Pridjevski vid je živa kategorija, ali je osjetno smanjen broj pridjeva koji poznaju vidsku distinkciju. Kod nekih prijedva (npr. *lǎdan, mútan, tēžak* i sl.) određeni oblik se upotrebljava u ekspresivnoj formi, ali je taj vid najdosljedniji u «blokiranom» sintagma (*ĩma bēlog grǎ* [tamo gdje je ova leksema u upotrebi]) i u geografskim nazivima (*Věliki brēg* i sl.).

Pored infinitiva čest je *da* + *prezent* uz modalne glagole (*nē žělĩm da idēm, nē mož da bĩde, kǎko jǎ smēm nĩ tǎkò da tērǎm* i *da*

víčēm nà nī [Mačva]). Raširena je i futurska da-konstrukcija (*jâ ću da rādīm, ōn će da mu káže* i sl.).

U narativnoj funkciji javljaju se i aorist i imperativ, a imperfekt je sveden na reliktnne forme (*kāko bēše*). Čest je i pripovijedački futur II.

Pasivni odnos se najčešće označava konstrukcijama *sa se* (*đrē se*).

Enklitika se pretvara u proklitiku i često dolazi iza veznika i (*Došo i mi pusti ga, i su ga strélali*). Na drugoj strani, postoje govori u kojima se ona pomjera ka kraju rečenice (*Štâ vi sad se ōblāčite?* [Banat], *ōd onē kōže prāve ōpānke nam* [Kolubara]). U Šumadiji može biti i sljedeći raspored: *Mājka mi je se zvāla* [Petnica].

U vojvodanskim govorima snažno se širi logička kongruencija na račun gramatičke (*Īskupu se mlādež pa divanidu na sōkāk, ōmladina se nādu*).

Imenice m. r. na -a u množinskom predikatu naporedo se javljaju s nastavkom ženskog i muškog roda (*dok su Švābe bīli, ōbīčni spāije, vāše Švābe, nāše gāzde*).

Uz *nīko, svāki* i *ni jēdan* predikat može biti i u množini (*nē gledamo nīko, mōrali su svāki da idēdu* [Banat], *nijēdan nīsu spāvāli*).

LEKSIKA

Rječnički fond domaćeg porijekla neobično je bogat u govorima šumadijsko-vojvodanskog dijalekta. On se u mnogim oblastima razlikuje u dvjema glavnim zonama, šumadijskoj i vojvodanskoj, koje su imale (i imaju) različiti geopolitički i kulturnoistorijski razvoj. Tako su tu npr. sučeljeni i modeli balkanske i panonske kulture. Uz to, na tim prostorima su se smjenjivali različiti osvajači i gospodari: Srbija je dugo bila pod Turcima, a Vojvodina pod Austrijancima i Ugri. Jasno je, onda, da su npr. turcizmi na jugu mnogo brojniji nego na sjeveru, ili germanizmi i mađarizmi na sjeveru nego na jugu.

No Turci su i u sjevernijim srpskim prostorima vladali više od stoljeća i po, pa su turcizmi i u njima vrlo dobro zastupljeni (čak i u okolini Budimpešte i u Pomorišju, iako na te prostore od kraja XVII

vijeka nije bilo značajnijeg doseljavanja Srba). Tako npr. u Banatu u raširene turcizme spadaju: *āvlīja, āda, ālāt, argēla / ergēla, bāšta / bāšća, begēnisati, bēkrija, būnār, būre, būžāk, dūvān, dūgme, dūd, dūcān, đūbre, đuvēgija, zānāt, zējtin, jāstuk, jēndek, jōrgan, kavez, kāzan, kāiš, kāntār, kāpija, kāsika, kōmsīja, krēč, mārāma, mērdēvine, mirāz, ōžak, pēnžer, rākija, sānduk, sāt, sirće, sōkāk, tāvan, tārāba, testēra, čēbe, čīlim, čōrav, čakšire, čārāpa, činija, žēp, žīgerica, šēcer, šēgrt* itd., u Pomorišju *āvlīja, bāšća, bēkrija, būžak, dūvan, dūcān, đūbre, đuvēgija, jāstuk, jōrgan, kāntar, kāpija, kōmsīja, krēč, mārāma, mīraz, sāt, sōkak, čīlim, čōrva, čōšak, čakšire, šēboj, šēcer* itd., u Kolubari *bāšća, iksān, đulābica, čīlimilo, čakmak, čānak, čārdāk, čībra, čībuk, sōkāk, mirāz, sānduk, sirće* i dr.

Drugi veći sloj pozajmljenica na cijelom govornom području jeste onaj iz njemačkog jezika (npr. *bīrc, vēš, grūnt, kōštati, lōtre, mđlovati, luftirati, sūpa, tišler, flēka, hēklati, frūštuk, frūštukovati, fūrt, cigla, cēler, pāor, pāradajz, šnājder, švālēr, špīc, špāiz, štāla, štīrkati, štrānka, štrūdla, študīrati, šūpa* itd.).

U vojvodanskoj zoni značajno je prisustvo pozajmljenica iz mađarskog jezika (npr. *ākov, ālās, āšov, birovi, biroš, bitānga, čārda, čōpor, gāzda, hāsna, hasnīrati, kēcela, kōrčulē / čōrkulē, lōkot, lōpov, mūlatovati, nēmeš, ōlaj, pāprikāš, pijāca, rīs, rīt, sālaš, sērsān, filēr, forīnta, hātār, čōrdāš, šāngarēpa, šārka, šōgor, šōr, vāšar, vāroš* itd.).

U banatskim i pomoriškim govorima zastupljen je i sloj rumunskih pozajmljenica, mada on nije obiman (npr. *būze, čūtura, frūla, korīndati, skōvērci, krēcav* i dr.).

RAZVEDENOST

Kao i istočnohercegovačko-krajiški, i šumadijsko-vojvodanski dijalekt zauzima veliki prostor srpske teritorije i pokazuje izrazitu razuzdenost. Na jednoj strani, novoštokavske inovacije su različito zahvatile pojedine njegove zone, a na drugoj u sjeverozapadnoj Srbiji, u središtu srpske jezičke teritorije, ostala je poveća erca sa nezamijenjenim jatom.

Seobe i premještanja stanovništva bitno su uticale na fizionomiju ovog dijalekta. To je dovelo i do toga da se on raširio i izvan Srbije, u Mađarskoj i Rumuniji. Stanovništvo sjeverne Srbije se tokom XV i XVI vijeka masovno selilo na ugarsku teritoriju, na prostore današnje Vojvodine i dalje, tako da se sjeverna granica ovog dijalekta znatno pomjerila. «Istovremeno se u severnoj Srbiji stvorilo mesto za dotok novih doseljenika. U toku ovih seoba, koje su trajale sve do XIX veka, smenilo se preko 90% stanovništva severne Srbije» (P. Ivić). U novije doba na te terene, osobito vojvođanske, doseljavali su se i ijekavci iz različitih područja istočnohercegovačko-krajiškog dijelaketa i ekavci sa Kosova i Metohije (v. gore). Tako je došlo do ukrštanja govora što je ostavilo posljedica na snopove pojedinih izoglosa. I pored toga, najveći dio sjeverne Srbije sačuvao je staru dijelekatsku bazu jer je starninačko stanovništvo uvijek bilo nadmoćnije od doseljeničkog.

Prostori šumadijsko-vojvođanskog dijalekta mijenjali su se tokom povijesti. Na sjeveru su oni znatno suženi na taj način što je veliki broj srpskih jezičkih oaza utopljen u mađarsku i rumunsku etničku teritoriju. Godine 1598. Srbi su se iz sjeverne i zapadne Bačke pomjerali na sjever, u okolinu Estergoma u Mađarskoj, ostavljajući iza sebe puste prostore koji su kasnije naselili ikavci «Bunjevci», a 1751-1752. veliki broj Srba iselio se sa svojih staništa duž Moriša i Tise u Ukrajinu. I jedna i druga iseljenička skupina asimilirale su se u novim postojbinama u okolne narode.

I na jugozapadu šumadijskog-vojvođanskog dijelekta došlo je do smanjenja njegove teritorije pod snažnom najezdom ijekevacu Dinaraca za vrijeme velikih seoba u tursko doba.

Obrnuti procesi dogodili su se na istoku, od Ljiga do donjeg toka Kolubare, gdje se šumadijsko-vojvođanski dijalekt proširio na račun starijih ekavskih govora kosovsko-resavskog dijalekta.

A od XIX vijeka naovamo dosta prostrana oblast ijekavske zapadne Srbije (smatra se da su ijekavski govori nekad dopirali i do Morave) stalno je na udaru šumadijsko-vojvođanskog dijalekta pod uticajem književnog jezika ekavskog izgovora. To je dovelo do toga da se danas i ne zna kuda prolazi ekavsko-ijekavska granica u Srbiji, niti ju je moguće precizno odrediti. Napredovanje novoštokavskog

ekavskog govora prema zapadu je nezaustavljivo i ono se sve više približava toku rijeke Drine (v. gore).

Današnju sliku šumadijsko-vojvođanskog dijalekta čine *sedam* poddijalekata:

- 1) rudnički,
- 2) kolubarski,
- 3) mačvansko-pocerski,
- 4) sremski,
- 5) bački,
- 6) banatsko-pomoriški i
- 7) budimski.

Rudnički poddijalekt

Rudnički poddijalekt zauzima najjužnije područje šumadijsko-vojvođanskog dijalekta i uklješten je između kosovsko-resavskog i istočnohercegovačko-krajiškog dijalekta na liniji donji tok Kolubare – Suvobor. To je prostor Šumadijske Kolubare, okoline Arandelovca, Kačera, rudničkog kraja, gornje Lepenice, Gruže, jednog dijela okoline Gornjeg Milanovca i još neprecizno određen pojas uz ijekavske govore Dragačeva, Čačka i oblasti uz Goliju.

Glavne osobine ovog poddijalekta su sljedeće:

1. ekavska zamjena jata sa tipičnim šumadijskim ikavizmima (npr. *sikira*, *grje*, *živili*, *viđili*, *trpio*, *pòsijān* itd., *viđla*, *nīko*, *nīgdi*, *kūdila*, *nēdila*, *živila* itd. [Azbukovica], *biše*, *vrīmena*, *dvi*, *dite*, *óvdi*, *sīno*, *prīko*, *trīšña* itd. [Donje Orovice]), *dī*, *grīzdo*, *grīvan*, *sījati*, *smīje*, *živiti*, *lētiti* itd., i izrazitim tragovima ijekavizama (npr. u Gruži *sīēno*, *dīēte!*, *čīēv*, *bīēl*, *bīēg*, *bīēd*, *priēlaz*, *priēpek*, *pliēviti*, *prōriēden*, *cviēliti*, *riēkama*, *diēlim*, *prōciēp*, *rāzdiēlēn* itd., ili u Kačeru *dē*, *nīde*, *vūdije*, *prīje*, *dijete!*, *špāljer*, *štōgoj*, *kūdgoj* itd., ili u Azbukovici *dēvēr*, *pōtīle* itd.); prefiksi *pre-* i *prī-* izjednačeni u korist *pre-* (*prēznām*, *prēvatī*);
2. čuvanje kosovsko-resavskog obrasca prilikom uklanjanja kratkog akcenta sa krajnjeg sloga riječi (*ōtac* – *ōca*, *pōtok* – *pōtoka*, *domācin* – *domācina*, *satrvēno* – *satrvēnōg* i sl.); pojava kano-